Ποια είναι η ηθική αξία του εμβρύου στα αρχικά του στάδια; (Ηλίας Π. Παντελίδης, eye MD MSc., MRCOphth., EBOM, MA Χειρουργού Οφθαλμιάτρου)

Categories : ΒΙΟΗΘΙΚΗ

Date : 12 Ιανουαρίου, 2006

Εἶναι ἴσως τό πιό κεντρικό ἐρώτημα σέ πολλά βιοηθικά ζητήματα σχετικά μέ τήν **ἀρχή τῆς ζωῆς**. Τό θέμα εἶναι πολύ μεγάλο. Στό σημείωμα αὐτό ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νά ὑποβάλλω στήν κρίση τῶν ἀναγνωστῶν σας μιά ἀπόπειρα ἐπιγραμματικοῦ σχολιασμοῦ καποίων σημείων διαλόγου γιά τό πολύ σημαντικό αὐτό θέμα.

Οἱ διεθνεῖς βιοηθικές ἐπιτροπές

Νομίζω ὅτι θά ἄξιζε τόν κόπο νά κατανοήσουμε ὅτι οἱ ἀποφάσεις τῶν διαφόρων, πολύ ὑψηλοῦ κύρους, ἐθνικῶν ἢ καί διεθνῶν βιοηθικῶν ἐπιτροπῶν, ὅπως ἀναγνωρίζεται ἀπό τίς ἴδιες, δέν βασίζονται μόνο σέ αὐστηρῶς ἐπιστημονικά δεδομένα γιά τήν ἀρχή τῆς ζωῆς. Ἐνδεικτικά ἡ European Commission δηλώνει·

«Οἱ νομοθεσίες τῶν χωρῶν — μελῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης διαφέρουν σημαντικά ὅσον ἀφορᾶ τό πότε ἀρχίζει ἡ ζωή καί σχετικά μέ τόν ὁρισμό τῆς προσωπικότητας. Γι᾽ αὐτό δέν ὑπάρχει κανείς συναινετικός ὁρισμός, εἴτε ἐπιστημονικός εἴτε νομικός, για τό πότε ἀρχίζει ἡ ζωή»[1].

Εἶναι γνωστό ὅτι ἀρκετές βιοηθικές ἐπιτροπές, πού ἐπιτρέπουν τήν ἔρευνα σέ ἔμβρυα, θέτουν χρονικό περιορισμό τίς 14 ἡμέρες ἀπό τή σύλληψη. Οἱ ἴδιες ἢ μερικές φορές παρόμοιες ἐπιτροπές ἐπιτρέπουν, χωρίς καμία ἀνάγκη γιά αἰτιολόγηση, τήν ἔκτρωση μέχρι καί τόν τρίτο περίπου μῆνα τῆς κυήσεως (abortion on demand). Οἱ ἀποφάσεις αὐτές πραγματικά δοκιμάζουν τή λογική μας, ἀφοῦ ἀλληλοαναιροῦνται ὡς πρός τήν οὐσία τους. Διότι ἡ πρώτη ἀπαγορεύει τή θανάτωση τῶν ἐμβρύων γιά ἐρευνητικούς σκοπούς μετά τή δεύτερη ἑβδομάδα, ἐνῶ ἡ ἄλλη τήν ἐπιτρέπει καί μάλιστα γιά ὁποιοδήποτε λόγο, μέχρι καί τόν τρίτο μῆνα. Γίνεται, νομίζω, σαφές πώς αὐτές οἱ ἐπιτροπές δέν ἀποφασίζουν μέ κύριο γνώμονα τό ποιό εἶναι τό ἔμβρυο (τοῦ ὁποίου τή θανάτωση συζητοῦν), ἀλλά κυρίως μέ γνώμονα τό ποιές ἀνάγκες καλοῦνται νά τακτοποιήσουν μέ τήν ἀπόφασή τους καί, ἑπομένως, τά χρονικά ὅρια πού θέτουν εἶναι ἐλαστικά καί προσαρμόσιμα στίς κάθε φορά νέες συνθῆκες.

Εἶναι πολύ ἀρχικό τό στάδιο τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμβρύου.

᾽Η μέχρι τή βλαστοκύστη ἀνάπτυξη, πράγματι, συνιστᾶ πολύ ἀρχικό στάδιο τῆς ἀνθρώπινης ἀνάπτυξης. Παρ᾽ ὅλα αὐτά, ὅμως, ἂς παρατηρήσουμε μέ λίγη προσοχή τόν μικρόκοσμο τίς πρῶτες ἡμέρες τῆς γονιμοποίησης. ᾽Από τήν πρώτη στιγμή τῆς συλλήψεως ἔχει κανείς τήν ἐντύπωση πώς ὁ ζυγώτης «ἀπογειώνεται». Δείχνει νά ἔχει ἕνα προγραμματισμό κεντρικό καί σαφῆ, νά ξέρει τί θέλει. Κινεῖται καί ξέρει ποῦ κατευθύνεται. Μπορεῖ νά διαιρεῖται σωστά, μέσῳ ἐξαιρετικά λεπτῶν καί πολυπλόκων μηχανισμῶν, ἐκκρίνει ἔνζυμα, ἐκφράζει σημάδια διαφοροποιήσεως καί ὀργανώσεως, δείχνει, δηλαδή, ὅτι μπορεῖ καί θέλει τόσο πολύ νά ζήσει. Τί ἄλλο θά μποροῦσε ἐπιτέλους νά κάνει γιά νά μᾶς πείσει ὅτι ὑπάρχει; Ὅτι εἶναι μιά ζωή πού τρέχει ἰλιγγιωδῶς τό δρόμο τῆς ἀνάπτυξης; ᾽Αλήθεια, ποιά ἄλλα προσόντα καί ἱκανότητες, (τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν), θά ὀνειρευόταν ἕνας καθηγητής γιά τούς μεταπτυχιακούς του φοιτητές; Καί δέν θά φαινόταν μᾶλλον ἀλλόκοτο τό νά ἀναγκάσουμε ἕνα παιδί νά διακόψει ἐντελῶς τό σχολεῖο στήν πρώτη δημοτικοῦ μέ τό, τουλάχιστον περίεργο, ἐπιχείρημα ὅτι ἀφοῦ (ἢ καλύτερα, διότι) δέν βρίσκεται στό Πανεπιστήμιο καί βρίσκεται μόνο στό δημοτικό δέν πειράζει πού θά τό διακόψει γιά πάντα;

᾽Η μητέρα, ὅταν κινδυνεύει, ἔχει προτεραιότητα ἔναντι τοῦ ἐμβρύου!

Πράγματι (στίς ἐλάχιστες βέβαια περιπτώσεις πού τό δίλημμα τίθεται) ὁρισμένοι σκέπτονται πώς δέν θά μποροῦσε νά γίνει κάτι διαφορετικό. Στή θέση αὐτή διαφαίνεται πώς ἐνδόμυχα γίνεται μιά διαβάθμιση τῶν ἀξιῶν. Τό ἔμβρυο θυσιάζεται, χωρίς ἀναγκαστικά νά ὑποβιβάζεται ἡ ἀξία του, ἀλλά γιατί αἰσθάνονται πώς ἡ ζωή τῆς μητέρας εἶναι ἀκόμη πιό πολύτιμη, ὄχι ὡς ὑποστατική ἀξία, ἀλλά μᾶλλον γιά πρακτικούς λόγους. Τό ἀντίθετο θά τούς φαινόταν μᾶλλον ἀκατανόητο, ἀφοῦ θά ἔδειχνε κάποια ἰδιορρύθμη ἐμμονή στήν ἀξία τῆς ζωῆς τοῦ ἐμβρύου, πάσῃ θυσίᾳ. ᾽Υποστηρίζοντας, βέβαια, αὐτὸ δέν τούς διαφεύγει πώς ὑπάρχουν πολυάριθμα παραδείγματα ὅπου ἡ ἴδια ἡ κυοφοροῦσα μητέρα ἀποφασίζει νά θέσει σέ κίνδυνο τή ζωή της ἀπό τήν ὑπερβολή τῆς ἀγάπης της πρός τό κυοφορούμενο παιδί της, δίνοντας ἔτσι τό στίγμα τοῦ θυσιαστικοῦ χαρακτῆρος τῆς μητρικῆς ἀγάπης. Καί αὐτή ἡ στάση εἶναι ἐκείνη πού ταιριάζει στόν πιστό ἄνθρωπο, πού ἐμπιστεύεται τή ζωή του ἀπόλυτα στήν ἀγαθή Πρόνοια τοῦ Θεοῦ καί ἔχει τήν προθυμία νά θυσιάζεται χάριν τοῦ ἄλλου, μάλιστα δέ τοῦ παιδιοῦ του.

Στό ἀνωτέρω πλαίσιο τῶν διλημμάτων, ἡ ἐπιλογὴ γίνεται, ἐπωδύνως, ἀνάμεσα σέ δύο ἤδη ὑπάρχουσες ἀνθρώπινες ζωές, σέ δύο ἤδη ὑπάρχουσες ὑποστατικές ἀξίες ἀπό τίς ὁποῖες ἡ μία μόλις ξεκινᾶ ἐνῶ ἡ ἄλλη ἔχει ἤδη διατρέξει κάποια σημαντικά στάδια τῆς ἀναπτύξεως. Αὐτό, ὅμως, εἶναι ἀρκετά διαφορετικό ἀπό τή δημιουργία ἐμβρύων μέ ἀποκλειστική προοπτική τή χρησιμοποίησή τους (καί ἐπομένως τή θανατώσή τους) γιά κάποιο σκοπό, ἀκόμη, ἴσως, καί τόν ὑψηλότερο. Αὐτή ἡ δημιουργία εἶναι ἐξαιρετικά δύσκολο νά σταθεῖ ἠθικά, ὅσο ἐλκυστικά φιλάνθρωπη καί ἂν ἀκούγεται, διότι μετατρέπει τό δημιουργούμενο ἔμβρυο σέ ἁπλό «μέσον» τῆς

δημιουργίας καί τό ἀποστερεῖ ἀπό τοῦ νά εἶναι τό ἴδιο τό δημιουργούμενο ἔμβρυο τό «τέλος», ὁ σκοπός, δηλαδή, τῆς δημιουργίας αὐτῆς.

Στό χῶρο τῆς ἁπλῆς λογικῆς, ἡ παραγωγή συνθετικῆς ἰνσουλίνης τείνει νά ἔχει τήν ἴδια ἀξία μέ τή δημιουργία καί καταστροφή ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων, ἀφοῦ κριτήριο ἀποτελεῖ ἡ χρηστικότητα καί μέτρο ἡ προσθαφαίρεση ἀνθρώπινου πόνου καί ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων. Ὅταν ὅμως ἡ λογική σκέψη λειτουργήσει στόν μεταφυσικὸ χῶρο, τότε τά διλήμματα ἀποκτοῦν βαθύτερες διαστάσεις καί γίνονται ἀκόμη πιό λεπτά καί πιό ἐπώδυνα. Ἡ ἀνθρώπινη ζωή ἀποκτᾶ διαστάσεις αἰωνιότητας, γι᾽ αὐτό καί ἡ δημιουργία της συνοδεύεται ἀπό δέος, ἡ δέ προσχεδιασμένη καταστροφή της εἶναι ἕνα σχεδόν ἀκατανόητο σενάριο. Ὁ πόνος, πάλι, εἶναι μιά διαρκής πρόκληση στήν προσωπική σχέση ἐμπιστοσύνης μας μέ τόν Θεό πού εἶναι «..Πατήρ οἰκτιρμῶν», καί ὁ θάνατος εἶναι ἕνας ἐπώδυνος χωρισμός, τόσο ἀκατανόητος στή φύση μας, πού ὅμως δέν ὁδηγεῖ στό ἀπόλυτο ἔρεβος, ἀλλά εἶναι μᾶλλον τό πέρασμα ἀπό τά προσωρινά στά αἰώνια, ἀπό τή ζωή τῆς φθαρτότητας στήν ὄντως ζωή τῆς ἀφθαρσίας.

Οἱ βλαστοκύστεις ἔτσι κι ἀλλιῶς δέν ἔχουν πολλές πιθανότητες νά ἐπιβιώσουν.

Τό ἐπιχείρημα αὐτό ἐκτός τοῦ ὅτι φαίνεται μᾶλλον βιαστικό (ὅπως ὅταν κρύβουμε τή σκόνη κάτω ἀπό τό χαλί) χρειάζεται νά τό δοῦμε λίγο πιό προσεκτικά.

Οἱ λόγοι γιά τούς ὁποίους πράγματι τό μεγαλύτερο ποσοστό τῶν ζυγωτῶν δέν συνεχίζει τήν ἀνάπτυξή του εἶναι πολλοί. Μπορεῖ ἡ γονιμοποίηση νά μήν ἦταν σωστή ἢ νά ὑπάρχουν χρωμοσωμικές ἀνωμαλίες, πού δέν ἐπιτρέπουν καθόλου στό ζυγωτή τήν ἀνάπτυξή του. Ἀκόμη, μπορεῖ νά ὑπάρχουν ἀνατομικές ἀνωμαλίες στό γεννητικό σύστημα τῆς μητέρας, οἱ συνθῆκες γιά τήν ἐμφύτευση νά εἶναι ἀτελεῖς, ἢ νά ὑπάρχουν ὁρμονικές δυσλειτουργίες, πού δέν ὑποστηρίζουν κατάλληλα τήν ἀρχομένη ζωή. Εἶναι ὅμως, νομίζω, ἀρκετά διαφορετικό αὐτό, ἀπό τό νά ἔχουμε ἢ νά δημιουργήσουμε ἐμεῖς ἕναν ὑγιῆ ζυγωτή μέχρι τό στάδιο τῆς βλαστοκύστεως, πού γιά νά ζήσει τό μόνο πού χρειάζεται εἶναι νά μή σκοτωθεῖ ἀπό τόν ἴδιο τόν δημιουργό του.

Εἶναι τό ἀνθρώπινο ἔμβρυο πρόσωπο;

Νομίζω πώς αὐτό τό ἐρώτημα εἶναι πολύ μεγάλο, ἴσως τό πιό μεγαλειῶδες ἀπό ὅλα, καί ἡ ἁπλή καί μόνο προσέγγισή του θά ἀπαιτοῦσε μιά ξεχωριστή πραγματεία. Ἂς μοῦ ἐπιτραπεῖ ὅμως ἁπλῶς νά θίξω κάποιες πλευρές του.

Στίς περισσότερες σχετικές πραγματεῖες, φαίνεται πώς ὑπάρχει κάποια σύγχυση ὅρων ἀνάμεσα στό πρόσωπο (ἢ ὑπόσταση ἢ persona) καί σ᾽ αὐτό πού ἴσως μπορεῖ νά ἐκφραστεῖ καλύτερα ὡς προσωπικότητα (ἢ καί ὡς σύνολο ἀπό ἱκανότητες, ἰδιώματα,

χαρίσματα, χαρακτηριστικά).

Πολλοί μιλοῦν γιά χαρακτηριστικά ὅπως ἡ σκέψη, ἡ κρίση, ἡ λήψη ἀποφάσεων, ἡ βούληση, ἡ λήψη ἐρεθισμάτων καί ἄλλα πράγματι πολλά χαρακτηριστικά, τά ὁποῖα δέν ἔχει τό ἔμβρυο στά ἀρχικά του στάδια. Προσπάθησα στήν προηγούμενη παράγραφο νά πῶ πώς κάποια ἀπό αὐτά τά χαρακτηριστικά ὑπάρχουν στό ἔμβρυο, προσαρμοσμένα στίς δικές του συνθῆκες καί ἀπαιτήσεις ζωῆς. Ἀπαιτώντας ὅμως τέτοιου εἴδους χαρακτηριστικά ἀπό ἕνα ἔμβρυο, εἶναι σά νά ξεχωρίζουμε ἕνα παιδί τῆς πρώτης δημοτικοῦ καί νά τοῦ βάζουμε διαγώνισμα μέ λογαρίθμους. Ἂν δέν ἀπαντήσει καταδικάζεται σέ ὁριστική ἀποβολή ἀπό τήν ἐκπαίδευση ἐπειδή εἶναι ἀδιάβαστο. Δέν εἶναι τουλάχιστον unfair αὐτό;

Πολλά ἀπό αὐτά τά χαρακτηριστικά ἀσφαλῶς δέν βρίσκονται οὔτε σέ ὡριμότερα ἔμβρυα, οὔτε σέ βρέφη, οὔτε σέ μεγαλύτερα παιδιά καί εἶναι ἀλήθεια οὔτε καί σέ ἐνήλικες. Κάθε ἕνας φέρει τά χαρακτηριστικά του ἀναλόγως μέ τήν ἀνάπτυξή του καί τίς ἰδιαίτερες ἀργότερα ἱκανότητες πού ἀποκτᾶ. Πῶς θά λειτουργήσει λοιπόν αὐτός ὁ διαχωρισμός σέ αὐτούς πού ἔχουν αὐτά τά χαρακτηριστικά καί σ᾽ αὐτούς πού δέν τά ἔχουν; Θά πρέπει νά βάλουμε ποιοτικά καί βέβαια καί ποσοτικά κριτήρια εἰσαγωγῆς σ᾽ αὐτή τήν ὁμάδα τῶν αὐτο-ὁριζομένων ὡς προσώπων καί κατόπιν προκρούστεια νά χωρίσουμε τούς ἀνθρώπους σέ πρόσωπα καί μή πρόσωπα. Εἶναι μιά λογική διαχωριστική, ναρκισσιστική καί ἀδιέξοδη, ἐξ ἀρχῆς, αὐτή ἡ λογική.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπό τή στιγμή τῆς συλλήψεώς του εἶναι φορέας αὐτῶν τῶν ἰδιωμάτων πού ἐκφράζονται, ἐξελίσσονται καί μεταβάλλονται ἀνάλογα μέ τήν ἀνάπτυξή του. Στή γλώσσα τῆς Ἐκκλησίας μας θά λέγαμε ὅτι εἶναι «εἰκόνα τοῦ Θεοῦ» ἀπό τήν πρώτη στιγμή τῆς συλλήψεώς του.

Ἀλλά δέν εἶναι μόνον αὐτό. Εἶναι καί κάτι πέρα ἀπό αὐτό. Ἔχει δυνατότητα, προοπτική. Βασιζόμενος στά πνευματικά καί ψυχικά του ἰδιώματα ἔχει τήν προοπτική τοῦ ἐξανθρωπισμοῦ του, τῆς ἀρετῆς, ὅπως θά ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι ἢ ἀκόμη πιό ἀνώτερα, μέ διάσταση μεταφυσική, τοῦ «καθ᾽ ὁμοίωσιν», τῆς τελειώσεως «μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες... εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσ. δ΄ 13). Καί αὐτή ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου στήν προοπτική τοῦ προσώπου εἶναι συνεχής, δυναμική, χωρίς τέλος, γιατί ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου εἶναι χωρίς ὅριο. Κάπου ἐνδιάμεσα στούς ὅρους αὐτούς, ἴσως, θά ἔπρεπε νά ἀναζητοῦμε τήν ἔννοια τοῦ προσώπου στά πλαίσια τῆς βιοηθικῆς. Καί τότε θά μπορέσουμε νά ἀναγνωρίσουμε καί νά προστατεύσουμε αὐτή τήν προοπτική στά ἔμβρυα, ὅσο, τουλάχιστον, τό κάνουμε καί στούς συνανθρώπους μας.

Τά βιοηθικά θέματα, καί ἰδιαιτέρως τό θέμα τῆς ἀξίας τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς στά ἀρχικά της στάδια, κρύβουν μέσα τους τό βαθύ μυστήριο τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ πόνου στήν ἀνθρώπινη ζωή. Ἔχω τήν αἴσθηση, πώς ὅλοι θά

θέλαμε νά προσεγγίζουμε αὐτά τά θέματα, ὅπως θά τούς ἄξιζε, χωρίς τυραννικές σχολαστικότητες ἢ ἑτεροβαρῆ φιλανθρωπία, ἀλλά μέ ὄντως ἀγαπητική φιλανθρωπία. Γι᾽ αὐτό χρειάζεται νά οἰκοδομοῦμε στόν ἐσώτατο ἑαυτό μας «σπλάγχνα οἰκτιρμῶν»[2], «νά ἀγαποῦμε, ἂν γίνεται, μέ τήν καρδία τοῦ ᾽Ιησοῦ»[3]. Καί, ἴσως, μιά πρώτη ἀρχή πρός τήν κατεύθυνση αὐτή, θά ἦταν νά τολμήσουμε τήν ταπείνωση μας.

Παραπομπές

1. **1.** European Commission, European Group on Ethics in Science and New Technologies, (23 November, 1998) Opinion No 12, Ethical Aspects of Research Involving the Use of Human Embryo in the Context of the 5th Framework Program.
2. Κολασσαεῖς γ΄ 12

3.᾽Αρχιμ. Βίττης Εὐσέβιος, ᾽Υποτυπώσεις πνευματικῆς ζωῆς (1998). ᾽Εκδ. «᾽Ορθόδοξος Κυψέλη», Θεσσαλονίκη.

(Πηγή: 'Η ΔΡΑΣΙΣ ΜΑΣ' ΜΑΡ 2004)